

Posudek oponenta na rigorózní práci

Lucia Madleňáková: „Výhrada svědomí jako součást svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání – s důrazem na medicínskou oblast“

Rigorózní vypracovaná Lucíí Madleňákovou má rozsah více než 140 stran, a dále více než 1 stranu anglického shrnutí. Z tohoto hlediska nejenom splňuje, ale překračuje požadavky kladené na rigorózní práci. Opomenut není bohatý seznam použité literatury, se kterou autorka při psaní práce pracovala. Z tohoto hlediska nemá práce žádné nedostatky.

Zásadní nedostatek práce spatřuji v jejím pojetí. To je převážně teoreticko-právní a nikoliv ústavněprávní. Rigorózní práce předkládaná v rámci oboru ústavního práva by – dle mého názoru – měla být postavena spíše na druhém z uvedených pojetí. Snazší, a pro čtenáře snad i užitečnější, by bylo napsat práci, v níž by teorie byla spíše nutným východiskem a problém výhrady svědomí by poté byl ukázán na jednotlivých možných situacích, zdokumentovaných případně existujícími soudními rozhodnutími. Je třeba však uvést, že ani prvé pojetí, tedy důraz na teorii, by samo o sobě nebylo na překážku, pokud by teoretické východisko stálo na jasném základě. Tak tomu v případě této práce – opět dle mého názoru – není. Ke škodě práce se neujasněnost základních kategorií dále podepisuje na celkové nesrozumitelnosti, respektive vnitřní rozpornosti celé práce. Další nedostatek práce spatřuji v tom, že teorii je ke škodě pasáží věnovaných samému tématu věnováno více prostoru, který potom schází tam, kde by jej bylo třeba z hlediska titulu práce více.

V prvé řadě spatřuji problém v tom, že otázka *iusnaturalismu* není tak nesporná, jak autorka ve své práci tvrdí. Vycházíme-li z tohoto právně-filozofického směru, potom přirozeně není spor o tom, že přirozené právo existuje a je zdrojem pozitivního práva. Zde ale veškerá shoda končí a otevírá se prostor mnoha sporů a nejasností, které se týkají samotného obsahu přirozeného práva a vzájemného vztahu jednotlivých jeho „norem“. O *iusnaturalismu* se často jedním dechem hovoří jako o směru *univerzalistickém*. Podobně s ním na některých místech své práce operuje také autorka. Na jiných místech však universalismus přirozených lidských práv (např. na str. 19 své práce) zpochybňuje. Osobně považuji za nutné zpochybnit universalismus nejenom vztahů mezi „normami“ přirozeného práva, ale i mezi hodnotami, které přirozené právo prosazuje do práva pozitivního. Je to příklad jistě nepopulární, nicméně je třeba připomenout, že nacistická právní filozofie vycházela také z toho, že prosazuje přirozené právo. Obdobně i marxistická či sovětská právní filozofie operovala s přirozeným právem, které potom pozitivní právní řád realizuje. Tedy i v těchto politických režimech bylo s přirozeným právem pracováno jako s legitimačním nástrojem pro dané pozitivní právo. V prvním případě byla zdrojem práva i morálky teorie rasové nadřazenosti, v druhém historické zákonitosti společenského vývoje.

Tento problém je vysoce aktuální i dnes. Nechceme-li z pozice kulturní či mocenské nadřazenosti hovořit o převaze západokřesťanských hodnot (pokud mám použít termín autorky), potom musíme vzít v úvahu pluralitu kultur, a tím i právně-filozofických východisek. V tu chvíli se univerzalistických přirozenoprávní koncept rozpadá. Rozpadá se i v rámci jednotlivých národních (evropských) společenství, protože jak autorka sama uvádí, žijeme v době plurality hodnot.

Vyřešení tohoto problému hned na počátku má klíčový význam pro teoreticko-právní pojetí celé práce. Nejsme totiž všichni vyznavači týchž přirozenoprávních hodnot. A v této situaci problém výhrady svědomí buď přestává existovat nebo nabírá jiné podoby, než jak se na první pohled zdá. Co může být pro křesťana problémem svědomí, to nemusí být problémem pro ateistu, nebo může být zcela bezproblémově vnímáno např. neonacistou či komunistou stalinistického zaměření.

Domnívám se, že pro potřeby práce by vhodným východiskem mohlo být stanovisko právě E. Baránye uvedené na str. 9. Potom by bylo možná snadnější vyhnout se mnoha rozporům v textu práce. Na jedné straně se hovoří o universalismu lidských práv, na druhé straně se toto pojetí na str. 19 popírá. Do jisté míry se hovoří o nezměnitelnosti přirozených práv člověka, na druhé straně se v závěru (str. 111) hovoří o tom, že čím je společnost morálnější, tím více přirozených práv zná. Nabízí se otázka, co je oním kritériem míry morálnosti? Podle čeho poznáme rozvinutější od méně rozvinuté společnosti? Zvláště, žijeme-li ve společnosti plurality hodnot, kde určitá hodnota pro jednoho může být pokrokem, kdežto pro jiného znakem úpadku.

Pokud se jedná o jednotlivé připomínky, uvedu je dále spíše heslovitě a pozornost budu věnovat pouze těm, které mají význam z hlediska koncepce a zpracování práce.

- Otázka svobody myšlení sama o sobě zřejmě není tak jednoduchá, jak by se mohlo zdát na str. 33 – skutečně svobodné myšlení je podmíněno také svobodným přístupem k informacím. Náboženská svoboda v tomto kontextu funguje také jinak ve vertikálních vztazích a jinak ve vztazích horizontálních. Jen obtížně lze hovořit o svobodě volby náboženského vyznání u malých dětí, neboť jim je „jejich“ vyznání předáváno rodiči bez možnosti volby. Obdobně na str. 34 a 35.
- Vztah tzv. světského a církevního práva patrně také nebude tak jednoduchý, že by v případě rozporu stačilo dát přednost právu církevnímu a tím byly eventuální rozpory odstraněny (str. 52). V první řadě není zcela zřejmé, proč by měl (zejména) laický stát ustupovat některé z náboženských společností? Tedy míněno jako univerzální řešení. Nabízí se také otázka, kterému názoru dát v pluralitní společnosti přednost?
- Na str. 65 u poznámky č. 171 narážíme na jeden z rozporů, který se vine celou prací – autorka v podstatě píše o rozporu morálek, ačkoliv na počátku práce tuto myšlenku vyjádřenou do

jisté míry dr. Barányem odmítá. Narážíme zde i na další problém – existuje-li univerzalistické přirozené právo, které může být zdrojem nebo vyjádřením určité obecné morálky, proč není vyjádřeno v podobě práva pozitivního? Jedná se „jen“ o problém nedostatečně rozvinuté společnosti?

- Odstavec 1 na str. 67 považuji za příliš daleko jdoucí. Z druhé strany se sám dostává do rozporu se závěrem této strany.
- Na str. 68 autorka při citaci nálezu Ústavního soudu zcela opomíjí i problematiku horizontální roviny náboženské svobody. Je obtížně akceptovatelná beze zbytku teze Ústavního soudu, že nikdo nemůže být ve své náboženské svobodě nikým ovlivňován, když v případě dětí se tak běžně děje. Tímto vyjádřením daný stav nehodnotím, ale pouze poukazuji na to, že se zřejmě nejedná o právo skutečně absolutní.
- Příklady s interrupcemi a neposkytnutím pomoci na str. 73 považuji za poněkud podivné. Příklad s interrupcemi je mi tak, jak je naformulovaný, nesrozumitelný. Příklad s neposkytnutím pomoci z náboženských důvodů by smysl měl, pokud by měl reálný základ. Po pravdě řečeno neznám náboženství, které by zakazovalo poskytnutí pomoci zraněné osobě. Vše dále pokračuje na str. 74 – rád bych uvedl, že existují země, kde není k dispozici (legálně) ani jeden lékař, který by interrupce prováděl. V rámci uvedeného příkladu by tedy autorka měla věnovat pozornost také výhradě svědomí spočívající v realizaci uvedeného zákroku v zemi, kde to je právem, třeba i z náboženských důvodů, zakázáno. Může zde existovat výhrada svědomí, a to takového druhu? Domnívám se, že se jedná o jednu z mnoha nevyužitých příležitostí v této práci.
- S tvrzením u poznámky č. 190 na str. 74 lze jen obtížně souhlasit, má-li znamenat, že společnost nemá právo zkoumat, zda tvrzené pohnutky skutečně existují. V opačném případě by právní řád jako takový postrádal jakýkoliv smysl a oporu pro své fungování.
- Drobné zpřesnění na str. 82 by bylo, že Hippokrates nebyl ani žid, ani křesťan. Pokud bychom se chtěli dovolávat kořenů lékařské etiky, bylo by patrně vhodnější použít příklad starého Egypta. Každopádně v dané formě je uvedená věta nesmyslná.
- Příklad, za jakých okolností by lékař jediné mohl odmítnout přijetí pacienta, jak je uveden na str. 89, je také vnitřně rozporný. Vyplývá z něj, že by tak lékař mohl učinit pouze *před* určením diagnózy, která by posléze vedla k zákrokům, které by byly v rozporu s jeho svědomím. Podobný příklad ale nemá s výhradou svědomí nic společného, protože lékař před stanovením diagnózy nemůže vědět, že se objeví situace, kde by mohl uplatnit výhradu svědomí.
- Příklady uvedené na str. 94 by si zasloužily podrobný rozbor, neboť patří mezi zásadní věci související s problematikou, které má být práce věnována. Přesto jsou pouze zmíněny, bez věnování pozornosti podstatě problému.

- Pokud se jedná o písemný souhlas pacienta s léčbou, jak je o něm hovořeno na str. 101, považuji za nutné zmínit, že jeho význam je dle mého názoru právně spíše diskutabilní. Zejména má-li souhlas podobu podpisu pacienta pod větou, že byl seznámen s podstatou a riziky terapie. Sám pacient všechny dopady ani s dodanými informacemi obvykle není s to posoudit, což může mít svůj vliv i na otázky jeho přesvědčení a svědomí. Často teprve po terapii se pacient může dozvědět všechny detaily a důsledky.
- Ve věci očkování na str. 108 považuji za nutné doplnit, že všeobecná povinnost očkování nebyla zavedena primárně z důvodů finančních úspor za léčebnou péči, ale v zájmu ochrany veřejného zdraví. V podstatě tato motivace stála výlučně za prosazováním očkování, protože se tak dělo ještě v době, kdy žádné veřejné výdaje na zdravotní péči prakticky neexistovaly a společensky bylo v podstatě lhostejné, kolik jednotlivce péče bude stát a zda si jí bude moci dovolit.
- Počátek závěru na str. 111 byl v podstatě již komentován.
- Na str. 113 se nabízí otázka, proč rozlišovat projevy svědomí „náboženské“ a „nenáboženské“? Nestačí, zejména v pluralitní společnosti tvrzení, že něco je v rozporu se svědomím dotyčného? Zvláště tehdy, kdy, když ne náboženství jako takové, tak náboženství v konkrétní formě (denominaci) zcela ztrácí společensky významné postavení?

Mým úkolem není hodnotit zvolenou koncepci a změření práce. Proto se omezím pouze na to, že bych uvítal, kdyby v rámci zvolené koncepce byla práce napsána zcela jinak. Především by bylo užitečné, kdyby na samém počátku byly vyřešeny srozumitelně a bezrozporně poměrně složité otázky teoreticko-právního charakteru. Potom by odpadla celá řada vnitřních rozporů, kterými práce trpí a které jí činí – alespoň pro mě – nesrozumitelnou.

Pokud se jedná o mé stanovisko, práci k obhajobě nedoporučuji z výše uvedených důvodů a mám za to, že by měla být zásadním způsobem přepsána.

Připravil: JUDr. Jan Kudrna, Ph.D.

Praha, 10. srpna 2010.

